

му імплементації відповідних міжнародних стандартів, приділяє особливу увагу необхідності впровадження в Україні екологічних компетентностей в систему освіти, а також наводить приклад впровадження екологічної складової до системи вищої освіти в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Ключові слова: міжнародне право, міжнародне співробітництво, право України, екологічна освіта, освіта для сталого розвитку.

Резюме

Медведева М. А. Экологическое образование для устойчивого развития в международном и украинском праве.

Статья посвящена анализу международных документов обязательного и рекомендательного характера, которые способствуют формированию и развитию системы экологического образования на универсальном, региональном и национальном уровнях. В статье исследуются элементы институционального механизма этой сферы, а именно деятельность ЮНЕСКО, ЮНЕП, ЕЭК ООН. Автор статьи анализирует состояние национального законодательства Украины в области экологического (эколого-правового) образования, делает рекомендации по повышению эффективности национального механизма имплементации соответствующих международных стандартов, уделяет особое внимание необходимости внедрения в Украине экологических компетентностей в систему образования, а также приводит пример внедрения экологической составляющей в систему высшего образования в Институте международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченка.

Ключевые слова: международное право, международное сотрудничество, право Украины, экологическое образование, образование для устойчивого развития.

Summary

Medvedieva M. Environmental education for sustainable development in international and Ukrainian law.

This article analyzes the international legal acts of mandatory and recommendatory character which contribute to the formation and development of environmental education at the universal, regional and national levels. The paper examines the elements of the institutional mechanism of this sphere, including UNESCO, UNEP, UNECE. The author analyzes Ukrainian national legislation in the field of environmental (environmental legal) education, makes recommendations to improve the effectiveness of national mechanisms of implementation of the relevant international standards, pays particular attention to the need for introduction in Ukraine of environmental competencies in the educational system, and gives the example of the implementation of the environmental component in the system of higher education in the Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Key words: international law, international cooperation, Ukrainian law, environmental education, education for sustainable development.

УДК 349.6(477)

О. О. ГРИНЕНКО

Олена Олексіївна Грінєнко, доктор юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник, завідувач відділу Інституту законодавства Верховної Ради України, Голова Київської міської організації правників (ВГО Асоціація українських правників)

ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ З ПИТАНЬ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ДОВКІЛЛЯ, В КОНТЕКСТІ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

Одним із основних завдань у сфері екологічної політики для України є прискорений перехід до запровадження міжнародних принципів збалансованого сталого розвитку держави, який має поєднувати підвищення темпів економічного та соціального розвитку з поліпшенням стану довкілля, раціональним та ощадливим використанням природних ресурсів¹.

Невід'ємною складовою сталого розвитку є побудова справедливих систем правосуддя та підзвітних демократичних інститутів. Керуючись принципом верховенства права, необхідно створювати сприятливі умови для вільної, активної і реальної участі в цих процесах громадянського суспільства².

Наразі для України настав час для глибоких системних зрушень, які відповідають очікуванню українського суспільства щодо реалізації державної політики у сфері охорони навколишнього середовища. Як відомо, в Конституції України закріплюється право кожної особи на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування заподіяної порушенням цього права шкоди (ст. 50)³. Крім того, Основний закон гарантує кожному право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Більше того, така інформація ніким не може бути засекречена. Отже, екологічні права, закріплені в нормах Конституції України, являють собою якісну нову самостійну групу принципів, спрямованих на захист індивідуальних екологічних потреб і інтересів.

Як зазначається в Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки (далі – Стратегія), «судова система України та суміжні правові інститути існують для

захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави шляхом своєчасного, ефективного і справедливого вирішення правових спорів на засадах верховенства права. Водночас на сьогодні система правосуддя не виконує поставлені перед нею завдання на належному рівні⁴. Це стосується й доступу до правосуддя в галузі охорони навколишнього середовища. Серед основних чинників такої ситуації потрібно зазначити: низький рівень правової культури та правової свідомості суспільства; розповсюдженість корупційних явищ у сфері правосуддя; низький рівень публічності сфери правосуддя та довіри до судової системи взагалі і до суддів зокрема та ін.⁵

Наявні системи правової допомоги також засвідчили свою недостатню функціональну спроможність, зокрема недостатній рівень професійної підготовки адвокатів, у тому числі екологічних адвокатів, відсутність комплексного підходу і збалансованості в розподілі повноважень у системі надання безоплатної правової допомоги.

Аналізуючи нинішній стан доступу до правосуддя, зазначимо, що у Стратегії особлива увага приділяється судовій реформі, метою якої є утвердження такого правопорядку, який ґрунтується на високому рівні правової культури в суспільстві, діяльності всіх суб'єктів суспільних відносин на засадах верховенства права та захисту прав і свобод людини, а в разі їхнього порушення – справедливого їхнього відновлення в розумні строки⁶.

Проблеми права доступу до правосуддя в галузі охорони довкілля в Україні ставали предметом наукових досліджень таких учених, як: А. Андрусевич, А. Гетьман, І. Каракаш, З. Козак, С. Кравченко, М. Краснова, Н. Малишева, М. Медведєва, М. Ясинюк, та багатьох інших. Разом із тим, варто зазначити, що зазначеному питанню, власне, в міжнародно-правовій літературі, не приділялось належної уваги.

Саме тому метою статті є вивчення юридичних особливостей доступу до правосуддя в галузі охорони довкілля в Україні з урахуванням положень Орхуської конвенції, аналіз вітчизняної правозастосовної практики контексті реалізації даного права, а також виявлення проблемних питань виконання Україною міжнародних зобов'язань в даній сфері.

Доступ до правосуддя в галузі охорони довкілля розкривається в Конвенції Європейської економічної комісії ООН про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (далі – Орхуська конвенція), що ратифікована Верховною Радою України 6 липня 1999 року (Закон України від 06.07.1999 р. № 832)⁷.

Орхуська конвенція створює нові можливості в розв'язанні проблем навколишнього середовища, допомагає сформувати соціально-правову основу для загальноєвропейського екологічного простору. Відповідно до Орхуської конвенції її метою є сприяти захисту права кожної людини нинішнього і прийдешніх поколінь жити в навколишньому середовищі, сприятливому для її здоров'я та добробуту. Кожна зі Сторін, що ратифікувала цю Конвенцію, гарантує права на доступ до інформації, на участь громадськості в процесі прийняття рішень і на доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища (ст. 1)⁸.

Після ратифікації Орхуської конвенції⁹ в Україні було ухвалено низку нормативно-правових актів, які мали на меті впровадити положення цієї Конвенції в національне законодавство. Так, у зв'язку з ратифікацією Орхуської конвенції 28 листопада 2002 р. Законом України № 254-IV внесено зміни і доповнення до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», що передбачали, зокрема, доповнити ст. 9 пунктом «и» такого змісту: «и) оскарження у судовому порядку рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб щодо порушення екологічних прав громадян у порядку, передбаченому законом»¹⁰.

На жаль, слід констатувати, що за час, що минув від набрання чинності конвенції, в Україні не створено чіткої системи поширення екологічної інформації про стан складових навколишнього середовища, фактори, що впливають на стан довкілля та здоров'я, умови життя людей, а також державну політику в цій галузі та ситуацію в законодавстві з питань навколишнього середовища¹¹.

Так, державні службовці, йдеться не лише про представників структур Міністерства екології та природних ресурсів України, а й інших державних установ, які володіють екологічною інформацією, далеко не завжди зацікавлені сприяти її системному оприлюдненню. Для широких кіл громадськості, особливо в регіонах, недостатня інформація про динаміку викидів підприємств-забруднювачів, поряд із якими вони живуть, стан повітря, води, ґрунтів і природних об'єктів, біологічного різноманіття. Керівники підприємств та інших об'єктів, які забруднюють навколишнє середовище, тим більше не зацікавлені в поширенні інформації про стан навколишнього природного середовища¹².

Важливо зауважити, що одним із зобов'язань України відповідно до ст. ст. 360–363, 365, 366, Додатка ХХХ в рамках Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р.¹³ (далі – Угода про асоціацію) є імплементація нашою державою деяких актів законодавства ЄС відповідно до планів, розроблених Міністерством екології та природних ресурсів України¹⁴ за Розпорядженням КМ України¹⁵.

Такими актами, що мають бути імplementованими через спеціальні нормативно-правові акти, є: Директива 2003/4/ЄС про доступ громадськості до екологічної інформації; Директива 2003/35/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26.05.2003 р. про забезпечення участі громадськості у розробленні окремих планів та програм, що стосуються навколишнього природного середовища; Директива 85/337/ЄС і 96/61/ЄС щодо участі громадськості та доступу до правосуддя з питань охорони довкілля¹⁶. Всі вищезазначені директиви включено до Додатку ХХХ до Угоди про асоціацію, а отже без виконання вимог Орхуської конвенції виконання Угоди про асоціацію є неможливим. Слід також враховувати той факт, що вимоги ст. 9 Орхуської кон-

венції, в якій розкриваються положення про доступ до правосуддя, є дуже близькими до диспозицій ст. 6 Директиви 2003/4/ЄС, ст. 11 Директиви 2011/92/ЄС, ст. 25 Директиви 2010/75/ЄС. Отже, як вірно зазначає О. М. Шуміло, адаптація екологічного законодавства України в цій частині до вимог екологічних директив ЄС сприятиме реалізації положень ст. 9 Орхуської конвенції¹⁷.

Крім того, на виконання положень Орхуської конвенції в Україні було прийнято низку підзаконних нормативно-правових актів, які мали б стати інструментом імплементації положень цієї конвенції у національне екологічне законодавство, зокрема: «Положення про порядок надання екологічної інформації Мінприроди України» (наказ Мінприроди від 18 грудня 2003 р. №169) та «Положення про участь громадськості в прийнятті рішень у сфері охорони довкілля» (наказ Мінприроди України від 18 грудня 2003 р. № 168, зареєстрований у Мін'юсті України 4 лютого 2004 р. № 155/8754). Але, на жаль, ці зміни й доповнення виявилися недостатніми, оскільки практичні механізми реалізації положень Орхуської конвенції в Україні так й не були запроваджені, на що неодноразово звертали увагу сторони Орхуської конвенції.

Так, зокрема, третьою Народою сторін Орхуської конвенції, що відбулася в червні 2008 р. в Ризі, Україну та Туркменістан визнано двома державами, які не дотримуються її вимог. У рішенні Ради визнано, що Уряд України, як і раніше, достатньою мірою не приймає участі у процесі розгляду дотримання Конвенції і не вживає заходів для виконання рішення попередньої Ради. Незважаючи на те, що 27 грудня 2008 р. Кабінет Міністрів України затвердив «План дій щодо виконання рішення Сторін Орхуської конвенції», у грудні 2010 р. Комітет із дотримання Орхуської конвенції так і не зміг підготувати свої висновки до Четвертої Ради Сторін Конвенції, оскільки Україна не спромоглася вчасно надати Комітету звіт по прогресу впровадження Конвенції та нормативний документ у сфері участі громадськості у процесі прийняття рішень з питань, що стосується довкілля. 27 червня 2011 р. в Кишиневі на черговій зустрічі сторін Орхуської конвенції українській стороні в черговий раз було висловлено попередження щодо невиконання умов ратифікованої нею Орхуської конвенції¹⁸.

Варто зазначити, що Україну тричі було визнано такою, чие законодавство не відповідає положенням Орхуської Конвенції: у 2004 р. було констатовано Комітетом з дотримання Орхуської конвенції порушення вимог ст.ст. 6 та 9 Орхуської конвенції у процесі спорудження глибоководного суднового ходу «Бистре» (пункт 6(a) Рішення II/5b Ради Сторін Орхуської Конвенції, Алмати, 2005); у 2012 р. – порушення вимог ст.ст. 4 та 6 Орхуської конвенції у процесі будівництва сміттєспалювального заводу та наразі на розгляді Комітету перебуває справа, яка стосується України і пов'язана вона із порушення вимог ст.ст. 3, 4, 6, 9 Орхуської конвенції, щодо доступу до правосуддя в ході проведення переговорів та набрання чинності угоди про розподіл продукції у 2013 р. (2015 р.) (пункт 6(a) Рішення V/9m Ради Сторін, Маастрихт, 2014 р.)¹⁹.

Отже, вбачається доцільним проаналізувати поняття, зміст та юридичні властивості права доступу громадськості до правосуддя з питань довкілля в контексті Орхуської конвенції, а також практику застосування судами України положень даного міжнародно-правового акта.

У світлі положень ч. 3 ст. 9 Орхуської конвенції набуває певного закріплення і захисту право кожної людини жити в навколишньому середовищі, сприятливому для її здоров'я та добробуту, яке, зокрема, передбачає можливість захищатися проти дій, які загрожують такій безпеці, у т.ч. від порушень процедурних норм екологічного законодавства. Загалом, доступ до правосуддя в галузі охорони довкілля можна визначити, як правові умови, створені державою, за яких кожна зацікавлена особа, яка вважає, що її екологічні права чи інтереси порушені, має реальну можливість захисту судом чи адміністративним органом у визначений термін, з обов'язковим виконанням винесеного рішення. Вищезазначена дефініція доступу до правосуддя в галузі охорони довкілля передбачає: можливість кожної зацікавленої особи звернутися до суду чи адміністративного органу; судовий чи адміністративний розгляд у визначений законодавством термін; обов'язковість виконання рішення у відведений законом строк.

Доступ громадськості до правосуддя містить три основні елементи (ст. 9 Орхуської конвенції): право оскаржувати рішення про ненадання екологічної інформації, право оскаржувати порушення процедур участі громадськості у процесі прийняття рішень та право звертатися до суду щодо будь-яких порушень національного екологічного законодавства з боку приватних осіб чи державних органів²⁰. При цьому, процедури оскарження повинні забезпечувати адекватні та ефективні засоби юридичного захисту, в тому числі, у формі судової заборони, а також бути справедливими, неупередженими, своєчасними і не пов'язаними з непомірно великими затратами.

Право на доступ до суду через його складові, існує не окремо, а у взаємозв'язку з іншими конституційними правами, які викладені в нормах Конституції України. Зокрема, такі права тісно взаємодіють із галузевими – екологічними, в контексті положень Орхуської конвенції та Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» (далі – Закон)²¹. Останній, зокрема, передбачає право громадян на доступ до правосуддя через подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди, заподіяної їх здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище (п. «з» ч. 1 ст. 9), та оскарження судовою порядку рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб щодо порушення екологічних прав громадян у порядку, передбаченому Законом (п. «и» ч. 1 ст. 9)²².

На думку авторів Довідника для суддів «Судовий захист екологічних прав громадян України», Орхуська конвенція містить певну новацію не тільки для українського, а й для законодавства більшості держав, оскільки дається широке тлумачення «заінтересованої громадськості», що має право на звернення до суду²³.

Широта цього тлумачення, зауважують автори, полягає в тому, що «для того, щоб мати право звернення до суду в розумінні Орхуської конвенції, не обов'язково доводити, що порушеними є майнові або особисті права саме заявника; достатньо бути громадською організацією, створеною за Законом «Про об'єднання громадян», якщо серед напрямів діяльності в статуті такої організації записаний захист екологічних прав громадян»²⁴.

У цьому контексті важливо зауважити, що під „зацікавленою громадськістю” в Орхуській конвенції розуміється: «громадськість, на яку справляє або може справити вплив процес прийняття рішень з питань, що стосуються навколишнього середовища, або яка має зацікавленість у цьому процесі; для цілей даного визначення» (ст. 2, п. 5)²⁵. Природоохоронні організації громадянського суспільства відповідно до п. «ж» ч. 1 ст. 21 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища» мають право подавати до суду позови про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, в тому числі здоров'ю громадян і майну громадських природоохоронних організацій²⁶.

Слід констатувати, що наразі в Україні відсутній спеціальний порядок подання позовів про оскарження порушень національного законодавства, яке стосується охорони довкілля. Загальний порядок, передбачений ч. 1 ст. 3 Цивільно-процесуального кодексу України²⁷ (далі – ЦПК України) та ч. 1 ст. 6 Кодексу адміністративного судочинства України²⁸ (далі – КАС), дозволяє звернутися до суду лише у разі порушення, невизнання чи оспорювання прав чи охоронюваних законом інтересів. У зв'язку з цим, положення ч. 3 ст. 9 Орхуської конвенції можуть діяти через застосування положень ч. 1 ст. 3 ЦПК та ч. 1 ст. 6 КАС, однак, не за допомогою позовів про порушення прав, а за допомогою позовів про захист охоронюваного законом інтересу. Таким чином, оскаржуючи дії чи бездіяльність органів державної влади або приватних осіб, у разі порушення ними екологічного законодавства України, громадськість повинна мати охоронюваний законом інтерес.

Конституційний Суд України у своєму рішенні від 1 грудня 2004 р. визначив, що поняття «охоронюваний законом інтерес», яке вживається в логічно-смысловому зв'язку з поняттям «права», треба розуміти як прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного й прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальноправовим засадам²⁹.

У контексті вищезазначеного, надзвичайно важливим є положення Цивільного кодексу України³⁰ (далі – ЦКУ), відповідно до якого діяльність фізичної чи юридичної особи, що призводить до нищення, псування, забруднення довкілля є незаконною. Кожен має право вимагати припинення такої діяльності. Діяльність фізичної або юридичної особи, яка завдає шкоди довкіллю, може бути припинена за рішенням суду. Іншими словами, у такому випадку не вимагається, щоб даною діяльністю порушувалися права конкретної особи, кожний незалежно від того, стосується це його особисто чи ні, має інтерес збереження довкілля, а відтак, й право вимагати припинення такої діяльності.

Зауважимо, що органи державної влади нечасто звертаються до суду з вимогами про відшкодування шкоди, заподіяної довкіллю та відновити стан навколишнього природного середовища. Більше того, в українському законодавстві немає методики відшкодування шкоди, заподіяної порушенням права на безпечне для життя та здоров'я довкілля, внаслідок чого в Україні майже відсутня судова практика щодо захисту цього права. Поодинокі рішення, прийняті судами на захист права на безпечне довкілля є, здебільшого, винятками, ніж правилом³¹.

Крім того, процеси за такими справами надзвичайно складні як через труднощі із збором доказів, пошуку експертів, що стали б на бік громадськості, так й через важкість доведення причинного зв'язку між неправомірними діями та шкодою, заподіяною довкіллю.

Слід також звернути увагу на помилкове застосування судами України принципу «процесуальної заінтересованості» у екологічних справах. Наприклад, у справі за позовом ГО «Спілка Порятунку Голосіїва» (zareєстрована у 1982 р.) до В. І. Якименка та інших відповідачі самовільно зайняли земельні ділянки на території, яку пунктом 2 таблиці 2 пункту 2.1 Програми розвитку зеленої зони м. Києва до 2010 р. та концепції формування земельних насаджень у центральній частині міста, затверджені рішенням Київської міської ради від 19.07.2005 № 806/3381, було віднесено до території парку «На схилах Мишоловського Яру»³².

Однією з підстав для відмови у задоволенні позову було те, що позивачем не було порушено прав ГО «Спілка Порятунку Голосіїва», оскільки «позивач не є власником спірної земельної ділянки, а Київська міська рада не уповноважувала Громадську організацію звертатись з позовами до суду». Таке рішення було винесено незважаючи на те, що як у позовній заяві, так й у письмових поясненнях представник позивача наголошував на тому, що ч. 3 ст. 9 Орхуської конвенції надає право громадським організаціям, що відповідають вимогам законодавства на «доступ до адміністративних або судових процедур для оскарження дій або бездіяльності приватних осіб і державних органів, котрі порушують положення національного законодавства, що стосується довкілля»³³.

Вбачається, що наведене вище хибне тлумачення положень законодавства України є наслідком неналежного тлумачення та застосування чинних правових норм, а також положень Орхуської конвенції, яка є частиною національного законодавства України.

Таким чином, нині в судах України не існує спеціальної процедури розгляду такого роду справ. Позовні заяви, спрямовані на відновлення порушеного права на інформацію, розглядаються в загальному порядку і оплачуються, як і всі інші немайнові позови.

Досвід зарубіжних держав свідчить, що суди визнають те, що будь-яка особа зацікавлена в захисті довкілля, виходячи із конституційного права на безпечне для життя і здоров'я довкілля та обов'язку його захищати. З огляду на це, вбачається доцільним та необхідним й в Україні розвивати і утверджувати практику розгляду справ в суді за позовами громадян, спрямованих на захист законного інтересу збереження навколишнього середовища.

У серпні 2010 р. експерти ЄС Проекту «Підтримка України у впровадженні Конвенції Еспо та Орхуської конвенції» підготували звіт, в одному з додатків до якого містився «Огляд існуючих проблем, пов'язаних із недостатніми правовими рамками для впровадження Орхуської конвенції (Україна)» (далі – Огляд 2010)³⁴. Від оприлюднення зазначеного звіту минуло шість років, протягом яких було прийнято низку нормативно-правових актів, які стосуються питань, порушених у ньому.

З часу оприлюднення Огляду 2010 нормативно-правових актів, спрямованих на вдосконалення доступу до правосуддя в Україні, прийнято не було. В Огляді 2010 звертається увага на те, що в Україні створено процедури судового захисту прав людини. Окремі вади судового розгляду обумовлені проблемами функціонування судової системи в цілому³⁵.

Очевидно, що зараз склалася ситуація, коли екологічне законодавство України потребує адаптації до вимог Орхуської конвенції та європейського екологічного законодавства, оскільки невиконання Україною основних положень ратифікованої нею Конвенції може призвести до значних іміджевих втрат і погіршення міжнародного авторитету нашої держави. Всебічна реалізація Орхуської конвенції в Україні забезпечить з одного боку розширення участі громадськості у формуванні державної екологічної політики, формування нового природоохоронного менталітету населення, підвищення рівня екологічної освіти та культури громадян, підтримку громадських ініціатив, а з іншого – сприятиме розвитку нормативно-правової бази, відповідальності працівників органів влади та керівників підприємств, а також практичному здійсненню екологічного контролю і моніторингу стану навколишнього природного середовища³⁶.

У цілому, слід констатувати, що наявні проблеми щодо виконання Україною зобов'язань, які випливають із ратифікованих природоохоронних конвенцій, перешкоджають процесам інтеграції України в міжнародні й регіональні структури. Для України нині існує єдиний вихід для виправлення ситуації, що склалася, – виконання рішень Наради сторін Орхуської конвенції, що забезпечить сумлінне і неухильне дотримання положень цієї міжнародної угоди.

Цілком погоджуємось з думкою вітчизняних вчених в галузі міжнародного права – М. Медведєвою та А. Андрусевичем, які слушно зауважують: «Декларуючи свою прихильність ідеям сталого розвитку, держава повинна вживати конкретних заходів з її реалізації на практиці, а для цього потрібним є створення адекватного національного законодавства, що імплементує положення відповідних міжнародних договорів, належних організаційних структур, а також співпрацювати з громадськістю шляхом врахування її думки, залучення НУО в якості незалежних і компетентних експертів таким чином, аби вони виступали в ролі партнерів, а не скаржників чи ворогів»³⁷.

¹ Пояснювальна записка до проекту Постанови «Про проведення парламентських слухань «Про ситуацію та шляхи поліпшення доступу громадськості до екоінформації, участі в процесі прийняття рішень та доступу до правосуддя з питань, що стосуються довкілля в умовах євроінтеграції України». Доступна в Інтернеті на сайті парламенту: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rada.gov.ua:8080/pls/zweb/webproc4_1?id=&pf3511=24564

² Дорога к достойной жизни к 2030 году: искоренение нищеты, преобразование условий жизни всех людей и защита планеты [Електронний ресурс]: Обобщающий доклад Генерального секретаря по повестке дня в области устойчивого развития на период после 2015 года. Шестидесят девятая сессия: пункты 13(a) и 115 повестки дня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N14/670/03/PDF/N1467003.pdf?OpenElement>

³ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. за № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30 (23.07.96). – Ст. 141.

⁴ Про Стратегію реформування судустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки: Указ Президента України від 20.05.2015 р. за № 276/2015 // Урядовий кур'єр. – 2015. – 05. – 26.05.2015. – № 92.

⁵ Там само.

⁶ Там само.

⁷ Про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля: Конвенція ООН від 25.06.1998 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 33 (14.05.2010). – Ст. 1191.

⁸ Там само.

⁹ Про ратифікацію Конвенції ООН про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція): Закон України від 06.07.1999 р. № 832-ХІV: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/832-14>

¹⁰ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон від 28.11.2002 № 254-ІV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 4, ст. 31.

¹¹ Пояснювальна записка до проекту Постанови «Про проведення парламентських слухань «Про ситуацію та шляхи поліпшення доступу громадськості до екоінформації, участі в процесі прийняття рішень та доступу до правосуддя з питань, що стосуються довкілля в умовах євроінтеграції України». Доступна в Інтернеті на сайті парламенту: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rada.gov.ua:8080/pls/zweb/webproc4_1?id=&pf3511=24564

¹² Там само.

¹³ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]: від 27.06.2014 р. // Ліга: Закон. – 1 файл. – MU14097.LHT. – Назва з екрана.

¹⁴ Про схвалення розроблених Міністерством екології та природних ресурсів планів імплементації деяких актів законодавства ЄС: Розпорядження КМ України від 15.04.2015 р. за № 371-р // Офіційний вісник України. – 2015. – № 31 (28.04.2015). – Ст. 907

¹⁵ Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Розпорядження КМ України від 17.09.2014 р. за № 847-р // Офіційний вісник України. – 2014. – № 77 (03.10.2014). – Ст. 2197.

¹⁶ Офіційний вісник ЄС, L 156, 25.06.2003 р. – С. 17–25.

¹⁷ Шуміло О. В. Щодо доступу до правосуддя в галузі охорони довкілля // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. – 2015. Вип. 34. Том 2. – С. 56–59.

¹⁸ Там само.

¹⁹ Про недотримання Україною зобов'язань за Конвенцією про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля [Електронний ресурс]: Комюніке МБО «Екологія-Право-Людина» за № АССС/С/2014/118 від 18.11.2014 р. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://www.unecsc.org/fileadmin/DAM/env/pp/compliance/Pre-admissibility_communications/PRE-CCS-C-2015

²⁰ Про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля: Конвенція ООН від 25.06.1998 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 33 (14.05.2010). – Ст. 1191.

²¹ Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. за № 1264-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41 (08.10.91). – Ст. 546.

²² Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон від 28.11.2002 № 254-ІV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 4, ст. 31.

²³ Судовий захист екологічних прав громадян України: довідник для суддів / М. Краснова, Малишева Н., Шевчук П. [та ін.]. – К.: КМ Академія, 2001. – С. 34.

²⁴ Там само.

²⁵ Про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля: Конвенція ООН від 25.06.1998 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 33 (14.05.2010). – Ст. 1191.

²⁶ Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. за № 1264-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41 (08.10.91). – Ст. 546.

²⁷ Цивільний процесуальний кодекс України: Закон від 18.03.2004 № 1618-ІV (станом на 1.09.2015 р.). [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

²⁸ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 06.07.2005 № 2747-ІV (в редакції від 1.09.2015 р.) [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>

²⁹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільно-процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) від 01.12.2004 № 18-рп/2004 [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04>

³⁰ Цивільний кодекс України: від 16.01.2003 № 435-ІV (в редакції від 30.09.2015 р.) [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

³¹ Права людини в Україні – 2005. Узагальнена доповідь правозахисних організацій. ХІІІ. Стан дотримання екологічних прав громадян / За ред. Я. Остапик, З. Козак, О. Мелень, Л. Алексеева, А. Андрусевич, М. Коробко: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://helsinki.org.ua/index.php?id=1150829547#_ftn1

³² Рішення Голосіївського районного суду міста Києва від 13.09.2010 року // Архів Голосіївського районного суду міста Києва за 2010 рік. – Справа № 2-367/10.

³³ Шуміло О. В. Вказана праця.

³⁴ Аналітична записка щодо стану виконання Україною положень Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція) та Конвенції про оцінку впливу на довкілля у транскордонному контексті (Конвенція Еспо): Проект ЄС «Додаткова підтримка Міністерства екології та природних ресурсів України у впровадженні Секторальної бюджетної підтримки». – березень 2015 року. – С. 56.

³⁵ Там само. – С. 21.

³⁶ Пояснювальна записка до проекту Постанови «Про проведення парламентських слухань «Про ситуацію та шляхи поліпшення доступу громадськості до екоінформації, участі в процесі прийняття рішень та доступу до правосуддя з питань, що стосуються довкілля в умовах євроінтеграції України». Доступна в Інтернеті на сайті парламенту: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rada.gov.ua:8080/pls/zweb/webproc4_1?id=&pf3511=24564

³⁷ Медведева М., Андрусевич А. Механізми дотримання в рамках Орхуської конвенції та Конвенції Еспо: міжнародно-правовий досвід України // Міжнародне право. – 2/2012. – С. 152–167.

Резюме

Грінченко О. О. Доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, в контексті законодавства України та європейських стандартів.

У статті досліджуються проблемні питання реалізації права громадян України на доступ до правосуддя з питань довкілля, а також механізми імплементації в національне законодавство та правозастосовну практику положень Орхуської конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, 1998 року.

Ключові слова: Орхуська конвенція, законодавство України в сфері охорони навколишнього середовища, правозастосовна практика, доступ громадськості до правосуддя та інші.

Резюме

Грінченко Е. А. Доступ к правосудию по вопросам, касающимся окружающей среды, в контексте законодательства Украины и европейских стандартов.

В статье исследуются проблемные вопросы реализации права граждан Украины на доступ к правосудию по вопросам окружающей среды, а также механизмы имплементации в национальное законодательство и правоприменительную практику положений Орхусской Конвенции о доступе к информации, участии общественности в процессе принятия решений и доступе к правосудию по вопросам, касающимся окружающей среды, 1998 г.

Ключевые слова: Орхусская конвенция, законодательство Украины в сфере охраны окружающей среды, правоприменительная практика, доступ общественности к правосудию и т.д.

Summary

Grinenko O. Access to justice concerning the environment in the context of legislation of Ukraine and European standards.

The article deals with topical issues of the Ukrainian citizens' rights on access to justice in environmental matters, as well as mechanisms for implementation into national legislation and enforcement of practice of the Aarhus Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters relating to the environment as of 1998.

Key words: Aarhus Convention, Ukrainian legislation in environmental matters, enforcement practice, public access to justice etc.

УДК 341.96

О. Р. ВАЙЦЕХОВСЬКА, О. В. РУДЕНКО

Оксана Романівна Вайцеховська, кандидат юридичних наук, доцент Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Оксана Валеріївна Руденко, кандидат юридичних наук, доцент Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА МІЖНАРОДНИХ ПРИВАТНОПРАВОВИХ КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН

Правове регулювання міжнародних приватноправових кредитних зобов'язань є підґрунтям і запорукою функціонування транскордонних господарських відносин. Стан розвитку кредитних правовідносин визначальним чином обумовлює ефективність функціонування економіки, яка базується на ринкових засадах. Поступова розбудова сучасних ринкових механізмів господарювання зумовила динамічний розвиток в Україні ринку фінансових послуг та його кредитної складової. Проте національне законодавство у сфері кредитування містить не тільки прогалини, а й неоднозначне розуміння основоположних понять даного правового інституту. Після втрати чинності постанови НБУ «Про кредитування», в якій було врегульовано більшість питань у сфері кредиту, аналогічного правового акта, який би консолідовано регламентував даний правовий інститут, так і не було прийнято. Натомість норми щодо правового регулювання кредитних відносин розрізнено містяться в Цивільному кодексі України, Господарському кодексі України, Законі України «Про банки і банківську діяльність» та багатьох інших актах. Це призвело до безсистемності у правовому регулюванні кредитування.

Ще більше ускладнюється ситуація при наявності іноземного елемента в структурі кредитних відносин. При укладенні та виконанні приватноправових кредитних договорів міжнародного характеру часто виникають колізії, що обумовлені зіткненням двох і більше національних правопорядків. І хоча міжнародним приватним правом напрацьована ціла низка колізійних норм, які вирішують дану проблему, наявність кредитного забезпечення у вигляді рухомого та нерухомого майна в транскордонних кредитних відносинах іноді унеможлиблює застосування класичної колізійної норми.

Однією з тенденцій сучасної світової економіки є наскрізне переплетіння національних господарських комплексів, поглиблення міжнародного поділу праці, збільшення товарообміну між країнами на підставі приватноправових угод. Вказані фактори призводять до збільшення транскордонних комерційних договорів, в тому числі і в кредитній сфері¹. Кредитні відносини, які виходять за межі території однієї держави, набувають міжнародного характеру. Дослідження правової природи поняття «міжнародні приватноправові кредитні відносини» обумовлює доцільність правового аналізу низки його правових характеристик, до основних з яких належать складові елементи його назви – «*приватноправові*», «*міжнародні*» та «*кредитні*».

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про міжнародне приватне право» *приватноправові* відносини – це відносини, які ґрунтуються на засадах юридичної рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності, суб'єктами яких є фізичні та юридичні особи². До «*приватноправових*» відносин належать майнові та особисті немайнові відносини, що виникають не тільки між юридичними та фізичними особами. В окремих випадках суб'єктами приватноправових міжнародних відносин можуть виступати держави та міжнародні організації, коли вони вступають у відносини майнового характеру з фізичними чи юридичними особами. Наприклад,